

Borús Rózsa és Gunda Béla levelezése

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központjának Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében található Gunda Béla etnográfus hagyatéka. A kutatható levelezésében¹ két topolyai néprajzkutató levelei is megtalálhatóak, Borús Rózsáé és Tóth Ferencé.

Gunda Bélának Borús Rózsával való levelezése a kéziratok közt feltehető levelek tanúsága szerint 1979 januárjában kezdődött, és 1984 áprilisában ért véget. A hagyatékban nemcsak Borús Rózsa-levelek találhatóak, hanem a Gunda Béla által írtak is. Az utóbbi azzal magyarázható a kézirattár munkatársa szerint, hogy Gunda valószínűleg az általa írt levelekről másolatot készített, alá is írta azokat és megőrizte. Így lehetséges fel az MTA gyűjteményében nemcsak a neki küldöttek, hanem az általa írottak is.

A leveleket kronologikus sorrendbe rakva szinte teljesen nyomon követhető a két fél párbeszéde. Néhány levélre azonban hiányzik a válaszlevél. A 38 felkutatott levélből 21-et Borús Rózsa küldött Topolyáról, míg 17-et Gunda Béla Debrecenből. A borítékokat nem őrzi a hagyaték, csak a datálás mellett található helységnév, valamint a levél tartalma alapján lehet Borús Rózsánál meghatározni a helyszínt, míg Gunda a levél bal felső részére írta a címét. Gunda Béla gépelte a leveleket, és csak az aláírásai voltak autográfok, míg Borús inkább a kézzel írott leveleket helyezte előtérbe, de vannak gépelt levelei is.

A levelezés alapján végigkövethető a *Topolya népszokásai* című Borús Rózsa-kötet keletkezéstörténete, a kiadására várakozás, az 1981-es megjelenése, a kötet utóélete és további munkára sarkallás; mindez mentor

¹ Köszönettel tartozom Pastyik Lászlónak, mert felhívta a figyelmemet a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központjának Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteményében található levelezésre.

és mentoráltja szemszögéből. A levélrészleteket betűhíven, dőlt betűkkel közlöm.

A *Topolya népszokásai* című kötethez az adatok zömét 1974 és 1977 között gyűjtötte össze Borús Rózsa. Arra volt kíváncsi, az esztendőhöz fűződő régi ünnepekhez milyen szokások kapcsolódtak.

1979 januárjában Borús arról írt Gundának, hogy a tanulmányként aposztrofált szöveget, amelyből később a szokásmonográfia lett, Matijevics Lajos, a Hungarológiai Intézet kiadványokkal foglalkozó bizottság elnöke szeretné beiktatni az 1980. évi kiadási tervbe, abban az esetben, ha 1980 márciusáig el tud készülni a kézirat. A levélben Borús felkérte Gundát, legyen ő az, aki majd szerkesztési és egyéb szempontok alapján átnézi a munkát, és személyesen is szeretne vele találkozni ennek kapcsán. Aggódva írt a régi családi házuk jövőjéről – amely 1979 májusára már megoldódott –, nem volt arról ötletük férjével, hova tudnának költözni. Azóta tudjuk, hogy ez az épület egykor a Belgrád Áruház helyén volt, innen kellett elköltözniük, mert lebontották az épületet. Gundának beszámolt arról is, hogy tanulmányát – ahogyan ő a készülő kötetét nevezi – Szegeden és Topolyán gépelik, továbbá, hogy Jung Károly és Matijevics Lajos felállított egy követelményt a szöveg bejegyzéseivel szemben, és ezt csak részben fogadta el Borús. Arra kérte Gundát, járjon közben Bori Imrénél, hogy kiadják a könyvét, melynek kiadását valószínűleg a Hungarológiai Intézet fogja megpályázni.

1979 májusában egy új házból jelentkezett Borús Gundának: *„elköltöztünk egy mellékutcába, új házba, közel a központhoz, csendes, tiszta levegőbe. A ház egyemeletes villa, nincs teljesen befejezve, de főleg külső munkák hiányoznak még, ami nem zavarja a lakást. Teljesen véletlenül jutottunk hozzá ehhez a házhoz, nem is nekünk lett szánva, de jó ügyvédem volt. Igaz, végigszenvedtem 17 bírósági tárgyalást, de bebizonyítottam, hogy igazam van”* (MS 2335/225). Borús elújságotla Gundának, hogy kéziratát beiktatták az intézet következő évi kiadási tervébe. Hírt kapott arról Borús, hogy Gunda valószínűleg júniusban Jugoszláviába fog látogatni (ez a tény a Tóth Ferenc–Gunda Béla-levelezésben is olvasható, amely levelezés szintén ebben az időszakaszban folyik, és ugyanebben a hagyatékban található). Gunda arra buzdította Borúst, tartsa kezében kötetének kiadását, mert *„Feltétlenül meg kell jelentetnie”* (MS 2323/536). Közben Gunda találkozott Budapesten Tóth Ferencsel, és megbeszélték, hogy jó lenne, ha Tóth egy szokásmonográfiát készítené.

Arról érdeklődött Gunda egy levélben, hogy ismerik-e Topolyán a tekerőt, vagy más néven a nyenyerét. Borús ekként írta le 1979 júliusában azt, amit ebben a témában talált: *„A kért hangszer létezett valamikor*

ezen a vidéken – tekerőnek nevezték. Pontosabban már nem tudják leírni, csak arra emlékeznek, hogy főleg vásárok alkalmával vették elő” (MS 2335/226). Borús kéziratának leadási határideje 1980. április 1-jére módosult, a Vajdasági Tudományos Alapnál szerettek volna vele pályázni. Gunda 1979. szeptemberi leveléből kiderült, hogy halasztódik a jugoszláviai útja, mert Tóth Ferenc megbetegedett (ezt a tényt a Tóth–Gunda-levelezés is alátámasztja).

Borús ekként számolt be 1980. januári levelében a könyv kiadási lehetőségeiről: „Még az előkészületek körüli költségeket sem tudják megtéríteni, úgy mondják, hogy nincs pénzük. Ha azt akarom, hogy valaha napvilágot lásson, bizonyos anyagi áldozatokat is hoznom kell (gépeltetés, illusztrációk). Tiszteletdíjról szó sem lehet, de nem is tartok rá igényt” (MS 2335/227). Gunda megnyugtatta, hogy Magyarországon is a „gépeltetés és az illusztrációk a szerzőt terbelik” (MS 2323/538). A kéziratot 1980 februárjában készült megmutatni Gundának, ugyanis március 15-ére módosult az átadási határidő, mert április 1-jén szerettek volna vele pályázni. Matijevics Borúson keresztül üzent Gundának, hogy írjon a kéziratról kétoldalas recenziót. Borús úgy tervezte, hogy nyugdíjba vonulása után teljesen a néprajznak fogja szentelni az életét. Gunda megüzente Tóth Ferencnek, hogy 1980 júniusára mindenféleképpen szervezze meg jugoszláviai útját. Erről Borúst is tájékoztatta Gunda, mely kapcsán Borús felajánlotta, hogy látogasson el Topolyára is hozzájuk, külön lakrészt tudnak majd neki biztosítani a Borús-házban.

A levelezés egy évre megszakadt, legalábbis a hagyaték tanúsága szerint, egyik féltől sem található levél 1980 áprilisa és 1981 áprilisa között. Addig Gunda megjárta Jugoszláviát, Borúséknál is volt: „Éva nagyon örült a fonalaknak s azonnal irt is Magának, – a levelében valami pótlást kért az egyik fonálhoz, mert valami ruhát szeretne köttetni. A szín nagyon megfelelt, de nagyon örült a család a finom csokoládének is. Nagyon köszönöm a kedves baráti fogadtatást, finom ebédet, vacsorát” (MS 2323/540).

1981 áprilisában Gunda arra kérte Borúst, a munkája mellett kutasa a néprajzot. Ráolvasások gyűjtését kérte tőle Topolyáról, Bajsáról, olyanokét, amelyek a daganatokra, torokfájásra jók. Ugyanezen év júniusában a Borús-kötet már nyomdában volt. December elején Gundától érkezett egy válasz hosszabb hallgatás után arról, hogy 70 oldalnyi gépirat készült el a szerémségi itt-tartózkodásáról, kutatásáról, melyet Bori Imrének szeretne eljuttatni. 1981. december 10-én adja hírül Gundának Borús, hogy a könyvét szívesen fogadták a topolyaiak, tehát megjelent. Gundának könyvcsomagot is küldött, de az sohasem érkezett meg, sőt a hozzá mellékelte négy levél sem. Ezt írta Gunda a megjelent kötetre: „Pillanatnyilag még csak átlapoztam, de ismertetni fogom. Nagyon kérem, hogy a példányokkal

jól gazdálkodjon s ne küldje fűnek-fának, mert a könyv értéke évről-évre gyarapodni fog” (MS 2323/542). Több listát is mellékelte Gunda, kiknek küldje el Borús a kötetet. 1982 januárjában ekként nyilatkozott Borús könyvének megjelenéséről: „A könyvemnek sikere volt, elsősorban Topolyán, másol nem is reklámozták, mert nem Forum kiadvány. De így is elfogyott. 1200 példányban adták ki, Topolyán 750 példányt vettek meg. A többi a csereegyezmény alapján Magyarországra megy, így mondta Pastyik Laci. A kritikák is eléggé objektívek. A topolyaiak nagyon örültek a könyvnek, nagyon sok házban ez volt a karácsonyi ajándék” (MS 2335/232).

Borús Rózsa a kötet megjelenése után már újabb kutatási témában gondolkodott, Gundához fordult segítségért, hogy hiedelemvilággal kapcsolatos anyagot küldjön neki. Egy következő alkalommal bővebben írt a könyve fogadtatásáról: „A könyvet annyira szívesen fogadta Topolya népe, az értelmiségiek is, de a hivatalos körök tudomást se szereztek róla, illetve úgy tesznek, mintha nem is jelent volna meg. Pedig azt reméltem, hogy eljuttat egy megfelelő munkahelyre. Már túl vagyok rajta, de nagy csalódás volt” (MS 2335/232). Borús ebben az időszakban bankban dolgozott, mely munkahelyet csak azért tartotta meg a levelek tanúsága szerint, mert szüksége volt arra, hogy beteg anyját, férjét eltartsa, valamint gyermekét iskoláztassa.

Gunda Béla emellett, hogy folyamatosan sarkallta a ráolvasások összegyűjtésére, 1982 februárjában egy újabb ötlettel állt elő: „Lenne egy jó témám azonban, amelynek szép visszhangja lenne s még itt MO.-on is meg lehetne jelentetni a könyvet: dolgozza fel Bácsstopolya népi táplálkozását” (MS 2323/544). Kérte, hogy készítsen lajstromot az ünnepi, a lakodalmi étellekről, a kenyérsütés babonáiról, a kalácsok formájáról, mert, mint írta, a „bácskaiak szeretnek enni s ezért is érdemes lenne a munkát elvégezni” (MS 2323/544). Borús ezért kérdőívet kért Gundától, amely majd segíti a kutatást. Gunda küldött táplálkozást felkutató kérdőívet, erről a témáról tanulmányokat, és arra kérte Borúst, fogjon hozzá Topolya népi táplálkozási monográfiájának megírásához. „Legjobb a gyűjtést, feldolgozást egy-egy szűkebb tárgykörrel kezdeni: jön a bácskai disznótorok ideje, figyeljen meg egyet-mást ezen a téren. Pl. hogyan készítik a finom bácskai szalonnát, kolbászt, hurkát (sózás, abálás, füstölés, paprikázás)” (MS 2323/546).

A könyve fogadtatása kapcsán ekként nyilatkozott még: „Nem veszi el a kedvem semmiféle kritika. Az én könyvem egy olyan órában jelent meg és többet jelentett a topolyaiaknak, mintha kenyeret osztogattam volna” (MS 2334/236). Néhányan megállították az utcán, írta Borús, és megköszönték, hogy a könyvben olvasottak alapján ismét át tudták élni gyermekkoruk karácsonyát. Voltak olyanok is, akik meghívták magukhoz, hogy elmondják azt is, ami kimaradt a könyvből.

1983 májusában kérvényezte a csökkentett munkaidőt, a napi négyórás munkát, és várta, hogy az a rokkantsági fokot vizsgáló bizottság elé kerüljön. Szeptemberben rokkantnyugdíjasi státust kapott. 1984. áprilisi utolsó levelében, legalábbis a hagyaték tanúsága szerint, a hiedelemvilággal foglalkozott Borús, és ehhez kért segítséget Gundától. Mellékelt neki egy általa 1974-ben, Kishegyesen gyűjtött népballadát (amelyet nem őriz a hagyaték), hogy Gunda megállapítsa, érdemes-e tovább kutatnia ez irányban. A hagyaték erre vonatkozólag nem őriz válaszlevelet.